

ОТА-ОНА ҚАРАМОҒИДАН МАҲРУМ БЎЛГАН БОЛАЛАРНИ ТАРБИЯЛАШНИНГ ПСИХОЛОГИК МУАММОЛАРИ

Хайдаров Исмоил Оллоқулович

*Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги
университети.доценти,п.ф.н доцент*

Аннотация: В статье показаны приоритеты государственной социальной политики в области обеспечения условий жизни детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей, указаны основные формы устройства детей-сирот.

Также были рассмотрены определение психологических особенностей детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей, трудности, с которыми сталкиваются дети и их усыновители во взаимоотношениях в семье.

Annotation: The article shows the priorities of state social policy in the field of ensuring living conditions for orphans and children left without parental care, and indicates the main forms of placement of orphans.

The definition of the psychological characteristics of orphans and children left without parental care, the difficulties faced by children and their adoptive parents in family relationships were also considered.

Ключевые слова: дети-сироты и дети, оставшиеся без попечения родителей, форма устройства, приемная семья, приемная семья, межличностные отношения, эмоциональная привязанность, психологическая подготовка.

Key words: orphans and children left without parental care, form of placement, foster family, foster family, interpersonal relationships, emotional attachment, psychological preparation.

Калит сўзлар: етим ва ота-она қарамоғсиз қолган болалар, жойлаштириш шакли, хомийликка олган оилалар, хомийлик остидаги оила, шахслараро ўзаро муносабатлар, ҳиссий боғлиқлик, психологик тайёргарлик.

Бугун кунда давлатимиз олдида турган энг долзарб вазифаларидан бири ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган бўлган болаларнинг мустақил ҳаётга

ижтимоий мослашуви учун барча шарт-шароитларни яратиш вазифаси турибди.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 25.10.2021 йилдаги 656-сон ”Етим болалар ва ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни ижтимоий қўллаб-қувватлашга доир қўшимча чора-тадбирлар” тўғрисида қарори, етим болалар ва ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларнинг ижтимоий ҳимоясини кучайтириш, тураржойлар билан таъминлаш, уларни

оилавий болалар уйларига жойлаштириш, ҳаётга тайёрлаш учун қулай шарт-шароитлар яратиш тизимини такомиллаштириш мақсадида, хомийлик остидаги оила етим ва ота-она қарамоғисиз қолган болаларни ижтимоий ҳимоя қилиш шакли сифатида белгиланади.

Жамиятимиз ижтимоий муаммолардан бири бўлган, меҳрибонлик уйлари битирувчилари ижтимоий жихатдан мослашмаганлиги, улар "хакикий" ҳаётда зарур бўладиган кўникмаларга эга эмаслиги турли-хил салбий ҳолатларни келиб чиқишига сабаб бўлмоқда. Бу муаммони ягона ечими, болалар фақат оилада тарбияланган тақдирдагина мустақил ҳаёт кечирish кўникмаларини эгаллашлари мумкин.

Ижтимоий етимлик соҳасидаги давлат сиёсатининг устувор йўналишлари Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 17 январдаги 26-сон “Етим болалар ва ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлашга қаратилган “Меҳр дафтари” тизимини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорида болалар манфаатларини коўзлаб ҳаракат қилиш миллий стратегияси белгилаб қўйилган.

Ҳозирги вақтда Ўзбекистон Республикаси Оила кодексига мувофиқ ота-она қарамоғисиз қолган болаларни жойлаштиришнинг қуйидаги шакллари жорий этилган: васийлик, хомийлик, фарзандликка олиш, оилавий болалар уйи, шунингдек давлат муассасалари (меҳрибонлик уйи), мактаб-интернати, санаторий мактаблари, ва бошқалар).

Етим болалар ва ота-она қарамоғисиз қолган болаларнинг яшаш шароитлари, боланинг асосий эҳтиёжларини тўлиқ қондиришни таъминлай олмайди ва болаларнинг психологик, педагогик ва ижтимоий ривожланишида салбий из қолдиради. Буни ривожланишдаги кечикишлар, кундалик кўникмаларнинг ривожланмаганлиги, тенгдошлар билан мулоқот қилишдаги қийинчиликлар ва конструктив ҳатти-ҳаракатларнинг йўқлиги каби кўрсаткичлар тасдиқлайди.

Бугунги кунда юқоридаги муаммоларни ҳал этиш учун етим болалар учун хомийлик, васийлик, фарзандликка бериш сабабларидан бири, тарбияланувчиларни имкон қадар яшаш шароитларини, оилавий муҳитга мослаштиришдир.

Ҳар қандай замонавий ривожланаётган давлат ижтимоий сиёсатининг устувор йўналишларидан бири ота-она меҳридан маҳрум бўлган болалар сонини камайтириш бўлиб, у қуйидаги вазифаларни ҳал қилишни ўз ичига олади:

болали оилаларда ижтимоий ночорликни дастлабки босқичларда аниқлашни ташкил этиш;

оилалар бузилишининг олдини олиш ва улар билан комплекс ишлаш;

ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилиш;

туғиилиш пайтида болани ташлаб кетишнинг олдини олиш бўйича сайи-аракатларни яхшилаш;

ота-оналик ҳуқуқларидан маҳрум қилишни ва болаларни олдиндан психологик ва ижтимоий реабилитация қилмасдан оиладан олиб қўйишни тақиқлашни жорий этиш;

ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилишни малакали ходимлар томонидан белгиланган муддатга чеклаш билан алмаштириш имкониятини истисно қилмаслик, оила билан ишлаш;

оила институтини ривожлантириш орқали давлат муассасаларида (марказлар, бошпаналар, меҳрибонлик уйларида) яшовчи етим ва ота-она қарамғисиз қолган болалар сонини камайтириш.

Етимлик муаммосининг кескинлашуви, етим болалар сонининг сезиларли даражада кўпайиши, фарзандликка олишлар сонининг камайиши ва болаларни ташлаб кетиш ҳолатларининг кўпайиши муносабати билан болаларни тарбиялашнинг самарали йўллари, воситалари ва имкониятларини излаш зарур.

Етим болага самарали ёрдам кўрсатиш янада кескинлашмоқда. Бу муаммони ягона ечими, етим ва ота-она қарамғисиз қолган болаларни хомийлик ва васийлик оилларга беришдир.

Биргина Россия Федерацияси таълим вазирлиги тасдиқланган маълумотга кўра хар йили аниқланган 100 минг нафар ота-она қарамғисиз қолган болаларнинг 70 фоизи хомийлик остидаги оилаларга 30 % болалар интернат муассасаларига берилади. Хомийлик остидаги оила институтини ривожлантириш ўз оиласида яшаш ва тарбиялаш имкониятидан маҳрум бўлган болаларни ижтимоий-психологик қўллаб-қувватлаш усуллари билан бирийдир.

Хомийлик остидаги оила боланинг психологик жиҳатдан соғлом шахсини шакллантириш учун мақбул имкониятларни таъминлашга, боланинг ижтимоий муносабатларга босқичма-босқич киришишига, келажакдаги мустақил ҳаёт учун зарур шарт-шароитларни яратишга қаратилган.

"Меҳрибонлик уйи" тушунчаси юридик атама эмас, у болалар учун оилавий ҳаётнинг турларини (васийлик, хомийлик, асраб олиш) белгилаш учун ишлатилади.

Васийлик ва хомийлик органи билан фарзанд асраб олувчи ўртасида болани оилага ўтказиш тўғрисидаги шартнома асосида “Меҳрибонлик уйи” тарбияланувчи болалар тарбиясини таҳлил қилиб, бу болаларда психологик-педагогик хусусиятлари, ахлоқий қадриятлар ва ахлоқий меъёрларни ўзлаштириш даражасини етарли даражадан паст эканлиги кузатилади.

Олимларнинг таъкидлашича, оиласидан айрилган боланинг ривожланиши қийин, болада катталардан бегоналашиш, негативизм, ўзини-ўзи англашда кийинчиликлар, ўз фаолиятини режалаштира олмаслик, мустақилликнинг

йўқлиги, инфантилизм, ўзига ва ўз тақдирига бефарқлик каби шахсий хусусиятлар ривожланади.

Бугунги кунда ота-она қарамоғисиз қолган болаларга ёрдам беришнинг энг самарали усули - бу хомийлик остидаги оила, чунки ота-она меҳридан маҳрумлик оқибатлари учун юқори компенсация имкониятлари, иқтисодий самарадорлик, психологик ёрдамнинг мавжудлиги ва кенг аҳолини жалб қилиш билан ажралиб туради. Агар бола хомийлик остидаги оилага олинган бўлса, у оилавий ўзаро муносабатларнинг ижобий тажрибасини ўзлаштириш ва кейинчалик уни ўз оиласида амалга ошириш ва самарали ота-она бўлиш имкониятини олади. Шу билан бирга, боланинг хомийлик остидаги оилада қолишининг салбий томонлари ҳам бўлиши мумкин.

Тутунган ота-оналарнинг психологик-педагогик саводсизлиги ва тарбияланувчининг "етимлик" жароҳатини бошидан кечирган болаларни тарбиялашдаги қийинчиликларга дош бера олмаслиги, боланинг давлат муассасасига қайтарилишига ва васийлик органлари билан хомийлик шартномасининг бекор қилинишига олиб келади.

Меҳрибонлик уйларидаги болалар дуч келадиган муаммолар бизни ихтисослаштирилган муассасалар ўқувчиларини хомийлик остидаги оилада ҳаётга тайёрлашга муҳтож эканлигига ишонтиради, жумладан: Болани у билан ишлашнинг дастлабки босқичида психологик ва педагогик ўрганиш, компенсацияга қаратилган тузатиш ва ривожланиш тадбирлари. Боланинг бошидан кечирган травматик тажрибанинг оқибатлари ва оиланинг ижобий имиджини яратиш, шунингдек, боланинг ахлоқий фаровонлиги. Болани хомийлик остидаги оилага бериш, яшаш шароитларининг хар қандай ўзгариши унинг ривожланишидаги регрессияга мослашиш давридан сўнг боланинг интенсив ақлий ва ахлоқий ривожланишига олиб келадиган ҳаётга сезгирликнинг пайдо бўлишига олиб келиши мумкин.

Адабиётлар

1. Асқарова Ў.М. “Меҳрибонлик уйи ўсмирларида миллий ғурурни тарбиялашнинг педагогик хусусиятлари”. Афтореферат пед. ф.н – Тошкент 2001, 48 б.
2. Бессечетнова О.В. Приемная семья как форма устройства детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей // Вестник КГУ им. Н.А.
3. Доржиева С.В. Проблемы практики материального обеспечения приемных семей // Вестник Бурятского госуниверситета. 2011 №2 С. 282-284.

4. Звенигородская Н.Ф. «История развития института приемной семьи в Российской Федерации» // Ленинский юридический журнал. 2007 №2 С. 123- 129.
5. Курбанова Р.А. Семейное право.М.: Проспект, 2014. 272 с.
6. Михеева Л.Ю. Опекa и попечительство: Теория и практика. М.,2004.358с.
7. Умаров Б.М. “Болалар тарбияси бузилиши ва унинг олдини олиш юзасидан ота-оналарга маслаҳатлар”. /Услубий кўлланма/. –Тошкент, 2012.
8. Хайдаров И.О. “Меҳрибонлик уйида тарбияланувчилар шахсинг индивидуал ва ижтимоий психологик хусусиятлари”. Афтореферат психол. ф.н – Тошкент 1996, 46 б.,
9. Шукуров Р.А. Приемная семья по семейному праву России: Дис. ...канд. юрид. наук. Белгород, 2004. 10